

מדיניות השלום של הערבים – גילוי וכיסוי

גיל קרל אלראוי

הגישה המערבית לענייני העולם הערבי מתמיהה ואף מדאיגה את כל מי שבקי בנושא זה. שהרי לפנינו עם בעל עבר מזהיר, השומר עד היום על גאוותו הלאומית, והנה הוא דוחה בכל תוקף את המדינה היהודית שבאיזורו. אי-נכונותו להכיר בזכות קיומה הריבוני של המדינה מהווה גורם מתמיד לחיכוכים וקרבות הכרוכים בכאב וסבל רב. מאבק זה, הנתפס על-ידי הערבים כחיוני ומכריע להמשך הקיום בעולם המודרני, עומד כביכול להגיע לקיצו עם החזרת כל האיזורים שכבשה ישראל, שבסך-הכל הם מהווים נקודה זעירה בים של שטחים ערבים המתפשטים על שתי יבשות, לידיהם.

רעיון זה מהווה את התשתית למדיניות המוצהרת של הנשיא רייגן (1 בספטמבר, 1982): „גישתנו מבוססת“, אמר הנשיא, „על העקרון שהסיכסוך הישראלי-ערבי חייב למצוא את פתרונו במשא-ומתן שעניינו המרת טריטוריה בשלום“.

העובדה שדרך מחשבה זו מקובלת כתבונה מעידה על כך שכח המדמה המזרח-תיכוני שאינו מבחין בין דמיון למציאות, הפך למרכיב יסודי במדיניות ארה"ב.

גישות העולם הערבי לישראל

אין להתכחש לעובדה שחל שינוי משמעותי בגישתו של העולם הערבי למדינת ישראל, אולם שינוי זה לא בא כפי שנוטים לחשוב, בגלל החזרת השטחים, אלא, להפך, השינוי חל עקב כיבושם בידי ישראל, חמש-עשרה שנה קודם לכן, במלחמת ששת הימים (1967). עד אז (למרות הכשלונות הצבאיים ב-1948 ו-1956) היה העולם הערבי משוכנע שישראל תיעלם ממפת העולם תוך תקופה קצרה. המונח „ישראל“ כמעט ולא היה קיים לגביהם; הם דיברו על „שטחים כבושים“ שיוחזרו בעתיד הקרוב.

בימיה הראשונים של מלחמת ששת הימים נדמה היה לערבים כי עוד מעט ותנתן להם משאלת-לבם, ויטעמו את הטעם הערב של נצחון. הנשיא נאצר סילק את כחות האוייב מסיני, סגר את מיצרי טיראן והחל להניע את חילו החמוש בנשק סובייטי חדיש ביותר לעבר גבול ישראל. המונים פרועי דמיון מילאו את רחובות הערים בארצות ערב בצפייה זרוכה לקראת מפלתה של מדינת האוייב. אפילו מדינאים ערביים פרו-מערביים אף הם צירפו את קולם למקהלה ודיברו גלויות על השמדתה הסופית של ישראל.

העובדות, כידוע, לא אימתו את צפייות הערבית. לאחר שהביס בימים ספורים שלושת צבאות ערב נעצר צה"ל בתעלת סואץ, הירדן, ורמת-הגולן. הפער העצום ביכולתן הצבאית של המדינות היריבות נחשף לעיני כל. העולם הערבי מוכה התדהמה נאלץ לעמוד כאוב ומנוצח נוכח מציאות חדשה.

המונח „ישראל“ החל מופיע ביתר תדירות בדיונים פרטיים וציבוריים. העולם הערבי הכיר בעליל שכוחה הצבאי של ישראל גדול יותר משהיה ולכן גם סכנתה גדולה יותר אולם הכרה זו לא גררה אחריה הודיה בריבונותה. הם הכירו בה כשם שמכירים במחלה ממארת שאין טעם בהעמדת פנים כאילו אין היא קיימת, אולם אין פירוש הדבר שיש להיכנע לה. העתון הסעודי אל ג'זירה סיכם זאת לא מכבר: „קיומה של ישראל הוא עובדה. אי לכך, אנו, אומות ערב, ניאבק נגד עובדה זאת בנשק ובמילים, עד שנמחוק אותה ממפת המציאות הערבית“. (22 ביולי 1981).

אסטרטגיה חדשה

המלחמות כשלעצמן לא נתגלו כאמצעי יעיל להשגת המטרה שהעולם הערבי הציב לעצמו. המאמצים הדיפלומטים שבאו בצידן ובעקבותיהן הצליחו יותר. נפנוף דגל השלום נראה איפוא בעיני הערבים כבעל סיכויים יותר סבירים להפעלת לחץ גלובאלי על ישראל, לחץ האמור להחלישה.

היעד הראשון באסטרטגיה זו הוא החזרת ישראל לגבולותיה הצרים הקודמים, כשעיקר האוכלוסיה והתעשייה היו בטווח תותחי ארצות ערב, ופרוזדור ברוחב של 9 מיל הפריד בין חלקה הצפוני והדרומי של המדינה. קביעתו הקלאסית של ססיל הוראני (Encounter, נובמבר 1967) מבהירה את המדיניות הערבית שכוונתה להשיב את ישראל לקיומה המגומד: „(1) בלימת ישראל בגבולות שנצליח להשיג בסיוע לחץ בינלאומי, (2) לקבוע סופית את צביונה של המדינה ע"י השלמת המעבר ההדרגתי ממדינה יהודית אקסלוסיבית בעלת שליטה אירופאית, למדינה יהודית מזרחית-ערבית... [כך] ששאלת השלום הפורמאלי תיחפך למשנית בחשיבותה, שכן שוב לא יהיה כאן עניין עקרוני שמנהיגים ערביים לא יהיו מוכנים להתפשר עמו; השאלה תהיה עניין של כדאיות...“

העולם המערבי איננו מודע כלל ועיקר לעובדה שלגבי העולם הערבי נסיגתה של ישראל מן השטחים היא ענין מחשיבות ראשונה. הערבים מאמינים שעיקר קיומה של ישראל נובע מעוצמתה הצבאית. הם אינם רואים במדינה כל יישות מוסרית, כלכלית וכיו"ב. מקורותיה של עוצמה זו היא התמיכה האמריקאית, וכאן קיים ההפרש המכריע בין חייה ומותה של המדינה. כדי לשבור את רצונה של המדינה להמשיך להתקיים יש לבטל את עוצמתה ולהכריחה לפלוט כל שעל אדמה כבוש. האימרה הערבית הרווחת בעניין זה היא: „הרחבת הגבולות היא הדינאמיקה הפנימית של הציונות, הנסיגה היא מותה“. מוחמד חסניין חייקאל, אינטלקטואל מצרי ידוע מסביר:

מדוע נהגה ישראל בתוקפנות ב־1967? משתי סיבות ברורות: ראשית, כדי להוכיח שידה על העליונה מבחינה צבאית. שכן עוצמה צבאית הוא הקלף העדיף שבידה. שנית, כדי לרכוש שטחים חדשים ובזימנית לסתור טענות ערביות לגבי שטחים כבושים בעבר (הכוונה לשטח ישראל גופה)...

יש לחזור ולומר, נסיגה ישראלית טוטאלית ... כמוה כהוכחה שטוּצְמָה צבאית איננה חשובה ביחס לתוצאות הסיכסוך ... אם אכן תושג נסיגה מסוג זה, דינה של מדינת ישראל בכללותה – וחָרָף... (סתיו, 1979. Journal of Palestine Studies)

העובדה שלא בנקל תושג מטרה זו הובהרה למספר מנהיגים ערבים לאחר מלחמת ששת הימים. לעומתם, הרוב האמין שאומות העולם יאלצו את ישראל להחזיר את השטחים ללא כל פיצוי, כפי שנעשה ב-1949 וב-1956. ארה"ב מילאה תפקיד מכריע בשני המקרים, וישראל אכן נסוגה.

בתקופת מנהיגותו של הנשיא נאצר, המאבק לנסיגה כללית של ישראל היה ארוך וזר, והוא מצא את ביטויו במלחמת ההתשה מזה ופעילות דיפלומטית בינלאומית מזה, והכל תוך אי-נכונות מוחלטת מצידו להכיר בקיומה הריבוני של המדינה. כשהצלחה החלקית במלחמת יום-הכיפורים (1973) נכשלה, היה לממלא מקומו, אנואר סאדאת, האומץ לתרגם את ההשלכות ההגיוניות שנבעו מהערכת-המצב המחודשת של 1967 לקו מדיני נושא פירות.

כמנהיגים ערביים אחרים המקובלים על המערב כמתונים בעמדתם ביחס לישראל, יש לציין שסאדאת נשאר נאמן לרעיון הנסיגה הכללית. ואמנם תכנית פאהד, המלך הערב-הסעודי, חוזרת על מדיניותו המוצהרת של נאצר עשר שנים קודם לכן.

ההערכה המוטעית במערב של ערבים מתונים וקיצוניים איננה אלא ביטויין של שתי גישות מוסלמיות עתיקות, ושתייהן כשרות בסיכסוך הבלתי-מתפשר עם הכופרים. בין השתים זכתה שיטת ה'ג'יהד לפירסום-יתר ופירושה מלחמת קודש. הגישה השנייה, שהאיסלאם סמך ידיו גם עליה, היא חודייבייה – על שם הסכם-שלום שנחתם בין מוחמד לבין יריביו במכה, כשאזל כוחו להכותם מכה ניצחת. תנאי ההסכם היו מצב שלום שיימשך עשר שנים. אולם במשך שנתים לאחר חתימתו הפר מוחמד את ההסכם, ובאותו זמן הסתננו אנשיו לתוך מכה וכבשו את העיר לאחר שתש כוחה.

העובדה שהערבים בחרו קודם כל בדרך ה'ג'יהד במשך תקופה כה ארוכה נעוצה ברגשות הבוז שהם טיפחו ביחסם ליהודים שישבו בארצותיהם במשך 1300 שנה. היהודים התקיימו בארצות אלו כאזרחים ממדרגה שנייה, משוללי זכויות, שהיה עליהם לשלם בעבור הגנתם בכסף ובעלבון. היו אמנם מספר שליטים מוסלמיים שהעדיפו את היהודים על האצילים הנוצרים האירופאים, אולם מעמדם נשאר תמיד נחות.

אף-על-פי-כן נמצאו מנהיגים יחידים שבחרו בדרך החודייבייה בגישתם אל הסכסוך היהודי-ערבי. המלך עבדאללה, סבו של חוסיין מלך ירדן הנוכחי, שיתף פעולה, אף אם בחשאי, עם המנהיגות הציונית לפני קום המדינה ואחריה. עבדאללה העריך נכונה את הדינאמיות של הישוב היהודי המתפתח בא"י וניסה, בשלב מוקדם ביותר, להגבילו מבחינה טריטוריאלית ומדינית, אפילו אם

צעד זה כלל הכרה במדינה יהודית. בצורה זו הוא קיווה לבלום את התפתחותה של המדינה. כן חשש המלך עבדאללה שקיום יחסי איבה בינו לבין היהודים יהווה אתגר לציונות להתרחב ולהתפתח. מדיניותו הוקעה כבוגדנית ע"י רוב המנהיגים הערבים והוא נרצח בירושלים בשנת 1951 בידי ערבים פלשתינאים.

הקול האחר שקרא במדבר היה קולו של חביב בורגיבה, נשיא תוניסיה. בשנות ה-60 הוא יצא למסע תעמולה למען השלום, ואף הגיע לירושלים המזרחית שהיתה עדיין בידי הערבים. את ירושלים עשה בורגיבה במה להשקפותיו „האפיקורסיות“. לדבריו, אם ייצאו הערבים עתה בהצעות שלום, אומות העולם והיהודים שרוו מלחמות ועייפים מהן יפעילו לחצים על מדינת ישראל שתחתום על הסכמים שלום שיחלישוה, ירפו את רוחה ויפגעו בחינותיה.

נקודות עקרוניות בתכנית בורגיבה היו: נסיגת ישראל לגבולות צרים יותר אפילו מאלה ששורטטו בתכנית-הנפל של או"ם, 1947, וישובם מחדש בישראל של מספר רב ככל האפשר של פליטים ערביים. בדרך זו יתערער אופייה היהודי של המדינה, אוכלוסיתה היהודית תידלדל, וריבונותה הגוועת ממילא, תומר בשגשוג ערבי. היהודים הנותרים יהפכו לנתינים ערבים.

אלא שבתחילת יוני 1967 נראה כאילו דרך הג'יהד היא, ככלות הכל, הדרך הנכונה, ובורגיבה גמר את ההלל על הנשיא נאצר ונצחונותיו. חוסיין מצידו, שעד אז נשאר כביכול נאמן למדיניות סבו, החליט, למרות אזהרותיה של ישראל, להצטרף למלחמה ואיבד, מייד, את הגדה המערבית. מסתבר, שהמתינות הערבית אינה נובעת מהכרה מוסרית, כי אם מושתתת על חשבונות של כדאיות. מכאן שבעוד שמצרים התמהמהה להצטרף לאסטרטגית השלום, מקומה כעת הוא בראש המדינות הדוגלות בה. יתר על כן, בעוד הדיון על אסטרטגית השלום רווח בכמה מדינות, והופכים בו מדינאים ואנשי רוח, הרי במצרים הפולמוס נמרץ יותר, ואף השלטון רואה אותו בעין יפה. אישי ציבור מצריים, ביניהם בוטרוס ג'אלי, ממקורביו ואנשי-סודו של סאדאת, סמכו את ידם על מיפנה מדיני זה.

שיטת החיסול

בסימפוזיון שערך ג'אלי שנתים לפני ביקורו ההסטורי של סאדאת בירושלים, השתתפו נציגים מרוב ארצות-ערב, והדעות שהושמעו עסקו בפירוקה המיוחל של המדינה היהודית בדרכי שלום. אחת מהבעיות שהטרידו את המשתתפים היתה אופיו של ה„התחליף“ שיבוא לאחר הפירוק, או כשתתקלף מציוניותה.

הרוב התומך באסטרטגית השלום מסכים שחיסול האופי הריבוני של ישראל חייב להיעשות בהדרגה. חליד חסאן, יועצו המדיני של עראפאת, הידוע

בדיעותיו המתונות, אמר: „כשם שהנצחון מתקדם צעד אחר צעד, כן דרכו של השיחורר — שלב אחרי שלב“.

הצעד הראשון הוא נסיגת ישראל לגבולות 1967 והקמת מדינה פלשתינאית בגדה המערבית וברצועת עזה. שלב זה עולה בקנה אחד עם גישתם של התומכים במדיניות הג'יהד, שהמערב רואה אותם כקיצונים, בין שהם חסידי תורתו של נאצר, המטיפה לנסיגה תחילה, ונצחון צבאי לאחר מכן, ובין שהם מאמינים בדרכי מלחמת הטירור. הגורמים המתונים רואים את הפתרון בערביזציה של האיזור כשהמוני פלשתינאים (מארצות ערב והמערב) יזרמו למדינה הפלשתינאית שתוקם באיזור ואז ממילא ילך ויגבר הלחץ על ישראל המוקטנת.

רעיון הערביזציה של ישראל גופה זוכה לתשומת-לב מיוחדת, וארבע דרכים מוצעות לקידומו:

הדרך הראשונה — החזרת הפליטים לתוך שטח ישראל המקוטע, כפי שאושר והוסכם במספר החלטות או"ם, החלטות הנודעות בכוונתם לערער את הלגיטימיות של המדינה היהודית („הציונות כגזענות“). צעד זה, אפילו אם הוגשם במספר מוגבל, יעלה את האחוז הבלתי-מבוטל של המיעוט הערבי בישראל (500,000 בתוך אוכלוסיה כללית של 3,500,000). מאחר שאחוז העלייה לארץ ירוד ממילא, והריבוי הטבעי בקרב הערבים גבוה מזה של היהודים, ישנה, כבר עכשיו עלייה מתמדת ביחס המספרי של הערבים. גורם נוסף לטובת רעיון הערביזציה הוא הראדיקליזציה של המיעוט הערבי הישראלי, ההולכת וגוברת בעקבות הישגים הדיפלומטיים של אש"ף בעולם. בסקר שנערך ע"י המרכז היהודי-ערבי של אוניברסיטת חיפה ב-1979 מתברר שרק כמחצית התושבים הערבים בישראל מכירים בזכותה הריבונית של המדינה.

הדרך השניה — הגישה האירדנטית של המיעוט הערבי, של אש"ף. בפנייתו אל ערביי ישראל, חני תאסני, מנהיג אל פאתח, אמר: „אתם קדשתם את אחדותו של העם הפלשתינאי במעשיכם. אם תוולד, ברצון האל, מדינה פלשתינאית במשך שלוש השנים הבאות, היעד הבא יהיה להתאחד עמכם למדינה אחת“.

הדרך השלישית — הקטנת שטח ישראל לטובת המדינה הפלשתינית החדשה. כאן נשמעות הקריאות החוזרות ונישנות לשיבה אל גבולות תכנית או"ם 1947, שתשאיר את ישראל חשופה וחסרת-כל-מגן למדינות עוינות. בנידון זה מצפים הערבים לתמיכה בינלאומית נרחבת ואמנם, כבר עכשיו רואה רוסיה הסובייטית בגבולות אלו את תחומיה הלגיטימיים של ישראל.

תשומת-לב מיוחדת מוקדשת לרעיון נטישת הגליל. עראפת (רדיו אש"ף, 28 בדצמבר 1981) מתייחס אל הגליל הישראלי כאל „צפון פלשתינה הכבושה“.

1. ראיון עם אל דאס דאסטור, לונדון, 15 ביאנואר, 1982.
2. ראיון עם Monday Morning, שבועון לבנוני, 25 באפריל, 1982.

אברהים סוס, נציגו בפריז, רואה את הגליל כחלק בלתי-נפרד מהמדינה הפלשתינאית המתוכננת, שכן „תושבי הגליל כולם פלשתינאיים”³. בחומר הסברה שפורסם ע”י משרדי אש”ף במלטה, מתוארת הדינאמיקה של המדינה הפלשתינאית בגדה המערבית וברצועת עזה, ובין היתר מופיעות הכותרות הבאות: „הדינאמיקה שתיווצר מהקמת מדינה פלשתינאית תשתקף בהפעלת הכוחות הפלשתינאים והישראלים המתנגדים לציונות ולאיימפריאליזם למען יצירת תנאים נאותים להקמת מדינה דמוקרטית מאוחדת בפלשתינה השלמה ... המאבק הלאומי לזכות ההגדרה העצמית (של הפלשתינאים) לא ייפתר כל עוד קיימים מוסדות הציונות, ועל כן יש לפרקם תחילה”.

הדרך הרביעית היא התשת האוכלוסייה היהודית בישראל. תופעת הירידה איתה לתשומת-לב רבה בקרב הערבים בשנים האחרונות. הם מגוימים במספר הישראלים המתגוררים בחו”ל (שרובו מקיים קשרים הדוקים עם הארץ), ורואים את התעצמותה של התופעה, במיוחד עם החזרת ישראל לגבולות 1947 והקמת המדינה הפלשתינאית. יותר מכך, עם גימודה של המדינה וחשיפתה למתקפת הלאומיות הערבית בתוכה ומחוצה לה, יצמצמו תנועת העלייה היהודית.

השלב האחרון בערביזציה הוא קיומם, מרצון, של היהודים הנותרים באזור, כקהילה דתית. הקיום ה„גזעני” (ציוני) והפוליטי יהיה חסר כל תקוה בעולם הערבי המשגשג. על מנת להגיע לשלב המיוחל של פלשתינה מאוחדת יש אולי לעבור בדרך פדרציה זמנית של ישראל עם הגדה ורצועת עזה. בשלב הסופי — ביטולה ופירוקה של המדינה היהודית — ישראל תיוותר מבודדת מבחינה דיפלומטית ומעט השגרירויות בעולם תחוסלנה.

עליית הערביות

כיצד ניתן להסביר את האופטימיות המציינת את צפיותיהם של אישים מן הנבונים ובעלי עמדות-כח בעולם הערבי? המציאות, אחרי הכל, פעלה בניגוד לצפיותיהם. צבאות ערב שחזרו וניסו את כוחם במלחמת יום הכיפורים (1973) הוכיחו את עצמם בזירה הדיפלומטית יותר מאשר בשדה-הקרב. השטחים שהשיג למענם הנרי קיסינג’ר היו רבים וגדולים מאלו שהפסידו הגנרלים שלהם לאחר הצלחותיהם הראשוניות. מבצע לבנון (1982) היה הוכחה נוספת שהפעולה הנוגדת את כוחה הצבאי של ישראל היא תעמולה ולחץ דיפלומטי בינלאומי. ממשל רייגן העניק לערבים, בעקבות מפתם הצבאית, נצחון פוליטי, ממדרגה ראשונה.

סאדאת כבר הוכיח ב-1970 שההבטחה ששוב לא תהיה מלחמה, אם מוגשת בצורה משכנעת, מצליחה להפוך ישראלים נצים ליונים יותר מכל גורם אחר. ביקור אחד בירושלים השיג נסיגה מסיני כולל שדות הנפט, מצרים אסטרטגיים, שדות-תעופה ענקיים ואף התישבויות יהודיות. לדברי סאדאת, הבעיה העיקרית של היהודים היא פסיכולוגית. הם יהיו נכונים לעשות דברים

3. ראיון ב-Nouvel Observateur, 4 באוגוסט, 1981.

שאיש לא היה מעלה בדעתו שיעשו, אם דרך הפנייה אליהם מבוססת על רצון טוב.

ההתרחשויות בזירה הבינלאומית רק חיזקו את צפיותיהם האופטימיות של הערבים. הם זכו לתמיכה הולכת וגוברת באירופה המערבית. הגורמים המסייעים להם הם: כוחו של הנפט הערבי שעלה בבירות העולם, תלותה הכלכלית של מדינת ישראל בארה"ב, פיחות בתמיכתה של דעת-הקהל באמריקה ועוד. מה שהמערב לא הצליח לתפוס היא העובדה שהערבים אינם מסוגלים לראות את קיצו של המאבק כל עוד מדינת ישראל חיה וקיימת. הצורך בביטולה של המדינה נובע מן ההסטוריה שלהם ומתקוותיהם לעתיד.

לגבי האיסלם, היהודים הם עם מנודה ונחות. העובדה שעם זה שולט עליהם בלב העולם הערבי מחפירה לאין-שיעור. הגדרתם הלאומית בעולם המודרני תלויה איפוא בדרך בה הם מתמודדים עם בעיית המדינה היהודית. הערבים מאמינים שהשיבה למעמד של חברה בעלת הגדרה דתית היא לטובתם של היהודים, ולכן קיומם כעם ריבוני מסלף את היהדות ומשפיל אותה. הם רואים את המדינה היהודית כיישות „אקסלוסיבית“ ולכן „גזענית“ במהותה ואינה שונה מבחינה הסטורית מדרום-אפריקה. הערבים המתונים רואים את אחיהם שאינם מאמינים באסטרטגית השלום כמסייעים, שלא במודע או במתכוון, להמשך המצב הפתולוגי, הווה אומר, המשך קיומה של המדינה היהודית. דעתם של המתונים היא שבדרכי מחוות רצון טוב ושלוש יגלו היהודים תבונה בסופו של דבר, ויתפסו את מקומם הראוי להם בעולם הערבי.

החוליה המקשרת את המתונים והקיצונים היא ההנחה שאין הצדקה הסטורית לקיום אומה יהודית ולכן היא מועדת לכשלוך מוחלט. אין אספקט מחייה ומצבה של המדינה שלא פורש כראייה למפלתה ההולכת וקרבה, מבחינת מעמדה הכלכלי, דמוגרפי, מדיני ועד לתרבותי.

יש מן הלעג המר בטיעונו של איסם סארתאווי, שהמערב רואה אותו כאחד ממנהיגיו ה„מתונים“ ביותר של אש"ף. סארתאווי חוזר על ההנחה הרווחת בין הערבים שמפלתה של ישראל היא בלתי-נמנעת. הוא מוסיף להניח שמאחר שאי-אפשר שישראל איננה תופסת את מלוא-המשמעות שבחוסר התקווה שבמצבה, היא תפעיל, ללא ספק, את כוחה הצבאי כדי לבסס את קיומה. לדעתו, אפילו יהיה בצעד זה השהיית הקץ הצפוי, תוצאות פעולה צבאית כזו (כגון התקפת שדות הנפט הערביים) עלולות להיות הרות-אסון לגבי העולם הערבי. משום כך מאיץ סארתאווי בערבים לבוא במשא-ומתן עם ישראל ולעצור בה לעת עתה ובכך להבטיח את מהלכה ההכרחי של ההסטוריה מבלי לפגוע בשלומם של כל הנוגעים בדבר.

מנהיגים מצריים חזרו והצהירו על ההסכמה הערבית ביחס לריבונות יהודית בדבריהם אל ערבים ויהודים כאחת, לפני הסכמי קאמפ דייוויד ואחריהם.

מוחמד תוחמי, ראש הממשלה ומאנשי-סודו של סאדאת, אמר בכווית:

„המדינה הזאת הנקראת ישראל תיעלם בעתיד הלא-רחוק“. את היהודים הוא תאר כ„בוגדנים וצבועים“. קביעות אלו עוררו, לאור הסכם השלום, תגובות קשות בישראל⁴.

השפלת היהודים וארצם איננה תופעה חדשה במסורת האיסלם והוא דבר של קבע בחוגים רשמיים ובעתונות בקהיר. ספרות אנטישמית ארסית מוסיפה להופיע בשפע על דוכני הקיוסקים וחנויות הספרים בקהיר. יריד הספרים בעיר זו ב-1981 הוצף בספרות מסוג זה.

הנשיא סאדאת עצמו, לאחר ביקורו ההסטורי בירושלים, תאר את היהודים כ„אומה שאיננה שוחרת שלום או מעוניינת בדו-קיום טבעי עם עמים אחרים, וזאת מכיון שהיא מעוניינת בהמשך האיבה והמלחמה כדי להפיק תועלת מהן“. (אוקטובר 15 בינואר 1978).

הרדיו המצרי הלאומי הכריז: „ישראל היא מדינה פשיסטית וגזענית, שפשעה עולים על כל מעשי הנאצים. האם אין זו זכותו של העולם לדרוש את חיסולה?“ (1 ביוני 1981).

ראש ממשלת מצרים לשעבר, מוסטפה חאליל, קבע שהמושג מדינה יהודית אינו קיים לגבי המצרים. כן טען חאליל שמשה לא היה יהודי, ופירושה המקורי של המלה „עברי“ הוא „שודד“. דברים אלו נאמרו בסימפוזיון שנערך באוניברסיטת תל-אביב, ב-9 דצמבר, 1982.

אוניברסיטת „אל אזהר“, המוסד המוסלמי הגבוה ביותר, השוותה את הסכם השלום עם ישראל לברית חודייבייה שכרת הנביא מוחמד עם יריביו על מנת לכבוש, בסופו של דבר, את מכה. קביעה זו פורסמה בעמוד הראשון של אל אהרם, העיתון הרשמי של הממשל המצרי, 10 במאי 1979.

בירדן, שהתפרסמה מאז כמדינה מתונה, ספרות אנטישמית ארסית היא תופעה רווחת. מערכת החינוך במדינה זו משתמשת בדו"ח זקני ציון כחומר-עזר בנושא „מי הם היהודים?“

קריאות תוזרות ונישנות למחיקתה של ישראל ממפת-האיזור בעזרת ג'יהד נשמעות בירדן⁵. המלכה נור בכבודה ובעצמה, בהרצאה לפני קהל אמריקאי, חיוותה את דעתה הגלויה למדי, שכל עוד המדינה היהודית קיימת אין כל סיכוי לשלום⁶. יורש העצר, הנסיך חסן, הצהיר ש„ירדן חשה את הלמות-לבו של העם הפלשתינאי באיזורים הכבושים. יתר על כן, ירדן רואה את חברון ושכם באותו אור שהיא רואה את הגליל ונצרת“⁷. קול מלכותי אחר אמר: „הסכסוך הערבי-ציוני חייב להגיע לגמר מוחלט: או אנחנו או הם על פני הארץ הזאת (פלשתינה)“⁸.

4. Jerusalem Post, 6 בפברואר, 1980.

בפגישתו עם שר החוץ הצרפתי, שייזון, ניסה שר-החוץ הירדני, מריון קאסם להשפיע על עמיתו הצרפתי להפעיל לחץ בינלאומי לבלימת העלייה היהודית לישראל (רדיו עמון, 17 בפברואר, 1982). בראיון עם אל ראי, 16 באפריל, 1981, קאסם התייחס אל הנגב כאל „שטחים כבושים“.

מבט לעתיד

גורלה של אסטרטגיית השלום עדיין לא ברור, ובמיוחד בהיותו כפות למאורעות בלתי-צפויים. ישראל אמנם נסוגה מסיני, אולם אין היא מראה סימנים כאילו היא עומדת להכנע ללחץ בינלאומי להקמת מדינה פלשתינאית בגדה המערבית וברצועת עזה. כן עלולה ההקצנה המוסלמית העולה לאחרונה בעולם הערבי לחבל באיסטרטגיית השלום. העובדה שתמיכתו של המערב בישראל הולכת ופוחתת עלולה לדחוף את המדינה להשען יותר ויותר על כוחה הצבאי. דבר אחד ברור, התקוות לשמור ולהבטיח את קיומה של המדינה היהודית באמצעות ויתורים טריטוריאליים היו לשוא. אפילו נסיגה כללית לא תשנה את עמדתם העקרונית של הערבים ביחס לישראל, שהוא חיסול מוחלט של ריבונותה. הנסיגה מסיני לא שינתה את עמדת מצרים בעניין זה, אולם הישראלים יכולים להצדיק את מעשיהם שכן השלום עם מצרים איפשר להם לפעול ביד חופשית בחזיתות הצפון והמזרח. תכנית רייגן אמורה לערער את היתרון הזה.

נקודה אחרת בתכנית רייגן שיייתכן והיתה משמעותית בעבר אולם נטולת אחיזה במציאות ההווה היא האופציה הירדנית. היתה תקופה די ממושכת שקיוו, גם בישראל, וגם מחוצה לה, שהפתרון הוא „ב„אפוטרופסות“ ירדנית בגדה וברצועת עזה. אולם מאז חלו שינויים במערכת היחסים בין חוסיין לפלשתינאים, ודיכויים המוחלט ב-1970 איננו הסיבה הבלעדית לכך. השינויים הפנימיים בירדן והכרת העולם באש"ף מהווים גורמים מכריעים ביחסים אלו.

התמורות שחלו בירדן עצמה הן מחשיבות ראשונה. גידולה המהיר של האוכלוסייה העירונית החליש את כוחו של חוסיין, שהיה ממוקד באיזורים כפריים, א-פוליטיים. הסקטור הפוליטי העירוני מזדהה עם האידיאולוגיה של אש"ף, ובשלב זה, שמונים אחוז מתושבי רבת-עמון, עיקר ממלכתו של חוסיין, הם פלשתינאים. אם יצורפו אליהם תושבי הגדה המערבית ורצועת עזה, זיקתו של חוסיין לעראפת תהיה מרובה יותר מתלותו של האחרון במלך הירדני.

הרבה ישראלים היו מוכנים להסתכן ולהיסוג נסיגה צבאית, אילו היתה הגדה מחולקת לפי תכנית אלון. המערך סמך ידיו עליה, והיא הבטיחה שעמק הירדן ישאר ברשותה. תכנית רייגן מ-1 ספטמבר, 1982, רומזת על שינויים טריטוריאליים לאורך קווי שביתת הנשק (1967), שקרוב לוודאי אמורים להיות מבוססים על תכנית רוג'רס, 1969. עיקרה של תכנית זו הוא יצירת איזורים מפורזים כערובה לשלום.

אשר לירדן, הנה דחתה כמה שינויים טריטוריאליים לטובתה בפגישות חשאיות עם ישראלים וספק אם תחזור בה עתה.

מקורות ההנאה

מה הסיבה, למעשה, שגישות עקרוניות ומכריעות בעולם הערבי אינן מובנות כל צרכן כאן? מדוע מתעלמים אמצעי-התקשורת וביניהם כתבי-עת בעלי דעה ורבי השפעה, מדרך החשיבה הערבית כמות-שהיא?

קצר המצע מלענות על שאלות אלו כראוי, די לומר שהסיבה נעוצה בחד-צדדיות המסורתית המציינת את מערכת הביורוקרטיה של מדיניות החוץ שלנו (ושל צרפת, אנגליה וכו') ויחסי השיתוף בינה לבין העתונות. בידודה של מערכת ביורוקרטית זו מאנשי-מחקר העוסקים בנושאי העולם השלישי, והמזרח התיכון בעיקר, הוא גורם חשוב. המומחים לענייני המזרח התיכון אינם אקדמאים, אלא מיסיונרים פרוטסטנטים ודיפלומטים שפיתחו יחסי קירבה וחיבה אל האוכלוסיה באזור, אולם לקו בחוסר ידע של הלשון, התרבות וההסטוריה של המזרח התיכון. אנשים אלו נוטים לצדד בהשקפות הערבים. הם היוצרים את מסך-הערפל בין דעת-הקהל האמריקנית לבין המציאו כמות-שהיא במזרח התיכון.

בהאמינם שטובת ענייני ארצות-הברית דורשת את זאת, התעלמו המדינאים שלנו ממעשים ודברים מרושעים בעולם הערבי. כשאחד ממנהיגיו, למשל, איים על מדינת ישראל במסע-השמדה וגילה כוונתו בפה מלא לאורח אמריקני, מיהרה השגרירות של ארצות-הברית להצהיר, שאין לפרש את האיום כפשוטו. אם אי-אפשר להכחיש את ההודעות המפורשות של נציגי ערב, מיד יבוא הטיעון מצד דברי מחלקת-החוץ האמריקנית, שבהודעות אלה התכוונו לשם תעמולה בלבד. אין פלא איפוא שאחרי שנות טישטוש, כיסוי וסילוף של עמדות הקיצוניים שבין הערבים נוטה דעת-הקהל באמריקה להאמין בכל מחווה של הכרה בזכות קיומה של מדינת-ישראל מצד ה„מתונים“ שבהם כמיפנה חדש והרה-תקווה לשלום במזרח התיכון, אם כי כוונתו של „השלום“ גלוי ומפורש.

